

ACADEMIC SPECTRUM

2026-yil 2-son

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

ISSN

3093-9089

Вухоро - 2026

ACADEMIC SPECTRUM

Ilmiy-metodik jurnal
Научно методический журнал
Scientific and Methodical Journal

№ 2-Son 2026-yil

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrdagi №1273056 sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

BOSH MUHARRIR:

Axmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li

Psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

TAHRIRIYAT KENGASHI A‘ZOLARI

Кулешов Валерий Владимирович - pedagogika fanlari doktori, professor
Rossiya Fanlar akademiyasining akademigi (Ukraina).

Andriyenko Yelena Vasilyevna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Fizika, matematika, axborot va
texnologiya ta‘limi instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Romm Tatyana Aleksandrovna - pedagogika fanlari doktori, professor
(Novosibirsk davlat pedagogika universiteti Tarix, gumanitar va ijtimoiy ta‘lim
instituti, Novosibirsk, Rossiya).

Olimov Shirinboy Sharofovich — pedagogika fanlari doktori, professor
(Buxoro davlat universiteti “Pedagogika” kafedrasini mudiri).

Zaripov Lochin Rustamovich - pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
(O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy
ta‘limni rivojlantirish ilmiy-tadqiqot markazi, O‘quv-uslubiy faoliyatni
takomillashtirish boshqarma boshlig‘i).

Safarov Dilmurod Xalimovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Navoiy viloyati pedagogik mahorat markazi Akademik faoliyat bo‘yicha direktor
o‘rinbosari)

Nazarov Akmal Mardonovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
(Buxoro davlat universiteti Yoshlar masalalari va ma`naviy-ma`rifiy ishlar bo‘yicha
birinchi prorektor).

Rustamov Shavkat Shuhrat o‘g‘li - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini mudiri).

Ganjiyev Feruz Furqatovich - psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent
(Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini professori).

Ismatova Dilafruz Tuymuratovna - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa
doktori (PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Muxlisov Sodiqjon Saidjonovich - pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Axborot tizimlari va raqamli texnologiyalar
kafedrasini dotsenti).

Tilavov Muxtor Hasan o‘g‘li - psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(PhD), (Buxoro davlat universiteti “Psixologiya” kafedrasini dotsenti).

Mas‘ul kotib:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li – Buxoro davlat universiteti
Psixologiya kafedrasini o‘qituvchisi

EDITOR-IN-CHIEF:

Akhmadov Nazirjon Rahmat o‘g‘li — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Valeriy Vladimirovich Kuleshov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Academician of the Russian Academy of Sciences (Ukraine).

Elena Vasilyevna Andrienko — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of Physics, Mathematics, Information and Technological Education, Novosibirsk, Russia).

Tatyana Aleksandrovna Romm — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Novosibirsk State Pedagogical University, Institute of History, Humanities and Social Education, Novosibirsk, Russia).

Shirinboy Sharofovich Olimov — Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Bukhara State University, Head of the “Pedagogy” Department).

Lochin Rustamovich Zaripov — Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor (Research Center for the Development of Higher Education under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan, Head of the Department for Improvement of Educational and Methodological Activities).

Dilmurod Xalimovich Safarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Navoi Regional Center for Pedagogical Excellence, Deputy Director for Academic Affairs).

Akmal Mardonovich Nazarov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Professor (Bukhara State University, First Vice-Rector for Youth Affairs and Spiritual-Educational Work).

Shavkat Shuhrat o‘g‘li Rustamov — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Head of the “Psychology” Department).

Feruz Furqatovich Ganjiyev — Doctor of Psychological Sciences (DSc), Associate Professor (Bukhara State University, Professor of the “Psychology” Department).

Dilafuz Tuymuratovna Ismatova — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

Sodiqjon Saidjonovich Mukhlisov — Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Information Systems and Digital Technologies” Department).

Muxtor Hasan o‘g‘li Tilavov — Doctor of Philosophy (PhD) in Psychological Sciences, Associate Professor (Bukhara State University, “Psychology” Department).

EXECUTIVE SECRETARY:

Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li — Lecturer, Department of Psychology, Bukhara State University.

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

Ахмадов Назирджон Рахмат угли — доктор философии по психологии (PhD), доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

Кулешов Валерий Владимирович — доктор педагогических наук, профессор, академик Российской академии наук (Украина).

Андрienко Елена Васильевна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт физики, математики, информационных и технологических наук, г. Новосибирск, Россия).

Ромм Татьяна Александровна — доктор педагогических наук, профессор (Новосибирский государственный педагогический университет, Институт истории, гуманитарных и социальных наук, г. Новосибирск, Россия).

Олимов Ширинбой Шарофович — доктор педагогических наук, профессор (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Педагогика»).

Зарипов Лочин Рустамович — доктор педагогических наук (DSc), профессор (Научно-исследовательский центр развития высшего образования при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан, начальник управления совершенствования учебно-методической деятельности).

Сафаров Дилмурод Халимович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Навоийский областной центр педагогического мастерства, заместитель директора по академической деятельности).

Назаров Акмал Мардонович — доктор психологических наук (DSc), профессор (Бухарский государственный университет, первый проректор по делам молодежи и духовно-просветительской работе).

Рустамов Шавкат Шухрат угли — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, заведующий кафедрой «Психология»).

Ганжиев Феруз Фуркатович — доктор психологических наук (DSc), доцент (Бухарский государственный университет, профессор кафедры «Психология»).

Исмадова Дилафруз Туймуратовна — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

Мухлисов Содикжон Саиджонович — доктор философии (PhD) по педагогическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Информационные системы и цифровые технологии»).

Тилавов Мухтор Хасан угли — доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент (Бухарский государственный университет, кафедра «Психология»).

ОТВЕТСТВЕННЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Дехконбоев Шохжахон Ойбек угли — преподаватель кафедры «Психология» Бухарского государственного университета.

Farmonova Dildora Sobirovna

Osiyo Xalqaro Universiteti Psixologiya I-kurs talabasi,
Buxoro viloyat Kogon tuman 4-maktab amaliyotchi psixologi

NOGIRON BOLALARNING JAMIYATGA MOSLASHUVIDAGI TO‘SIQLAR

Annotatsiya. Ushbu maqola O‘zbekistonda nogironligi bo‘lgan bolalarning jamiyatga moslashuvida mavjud bo‘lgan to‘siqlarni har tomonlama tahlil qiladi. Global va milliy miqyosdagi normativ-huquqiy hujjatlar, jumladan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nogironlar huquqlari to‘g‘risidagi konvensiyasi va O‘zbekistonning tegishli qonunchiligi asosida, ta‘lim, ijtimoiy, jismoniy, tibbiy, huquqiy va oilaviy omillar doirasidagi asosiy muammolar ko‘rib chiqiladi. Maqola nogironligi bo‘lgan bolalarning rivojlanishi va ularning oilalari hayotiga ushbu to‘siqlarning salbiy ta‘sirini ochib beradi. Tadqiqotda, mavjud adabiyotlar tahlili va siyosiy hujjatlarni sintez qilish orqali, inklyuzivlikni oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar, jumladan, ta‘lim tizimini takomillashtirish, ijtimoiy stigmani bartaraf etish va oilalarga ko‘maklashish bo‘yicha choralar ilgari suriladi. Maqola O‘zbekistonda nogironligi bo‘lgan bolalar uchun to‘laqonli jamiyatga integratsiya qilish yo‘lidagi istiqbollarni muhokama qilib, barqaror va inklyuziv kelajak sari yo‘nalishlarni belgilaydi.

Kalit so‘zlar: Nogiron bolalar, jamiyatga moslashuv, inklyuziv ta‘lim, ijtimoiy to‘siqlar, O‘zbekiston, huquqiy himoya, stigma

Abstract. This article comprehensively analyzes the barriers to social adaptation for children with disabilities in Uzbekistan. Key issues across educational, social, physical, medical, legal, and familial factors are examined, drawing upon global and national normative legal acts, including the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities and relevant Uzbek legislation. The article highlights the negative impact of these barriers on the development of children with disabilities and the lives of their families. Through literature review and synthesis of policy documents, practical recommendations are put forward to enhance inclusivity, such as improving the education system, eliminating social stigma, and supporting families. The paper discusses prospects for the full social integration of children with disabilities in Uzbekistan, outlining directions towards a sustainable and inclusive future.

Key words: Children with disabilities, social adaptation, inclusive education, social barriers, Uzbekistan, legal protection, stigma

Аннотация. Данная статья всесторонне анализирует существующие барьеры в социальной адаптации детей с инвалидностью в Узбекистане. На основе глобальных и национальных нормативно-правовых актов, включая Конвенцию ООН о правах инвалидов и соответствующее законодательство Узбекистана, рассматриваются ключевые проблемы в рамках образовательных, социальных, физических, медицинских, правовых и семейных факторов. В статье раскрывается негативное влияние этих барьеров на развитие детей с инвалидностью и жизнь их семей. Путем анализа литературы и синтеза политических документов предлагаются практические рекомендации по повышению инклюзивности, включая меры по совершенствованию системы образования, устранению социальной стигмы и поддержке семей. Статья обсуждает перспективы полноценной интеграции детей с инвалидностью в общество Узбекистана, определяя направления к устойчивому и инклюзивному будущему.

Ключевые слова: Дети с инвалидностью, социальная адаптация, инклюзивное образование, социальные барьеры, Узбекистан, правовая защита, stigma

Kirish. Nogironligi bo‘lgan shaxslarning, xususan, bolalarning jamiyatga to‘laqonli va samarali moslashuvini ta‘minlash global miqyosdagi ustuvor vazifalardan biridir. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma‘lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘ylab taxminan bir milliard kishi qandaydir nogironlikka ega bo‘lib, ularning huquqlari va imkoniyatlari xalqaro inson huquqlari standartlari doirasida tobora ko‘proq e‘tirof etilmoqda (WHO ma‘lumotlari). O‘zbekiston ham ushbu global tendensiyalardan chetda qolmay, mustaqillik yillaridan boshlab nogironligi bo‘lgan shaxslarning

ijtimoiy-huquqiy himoyasini kuchaytirishga, xususan, ularning jamiyatga integratsiyasini ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirmoqda. Mamlakat BMTning Nogironlar huquqlari to'g'risidagi konvensiyasini (2021-yil 28-iyulda kuchga kirgan) ratifikatsiya qildi va "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi qonunni (2020-yil 15-oktabr) qabul qilib, nogironlikni tibbiy yoki ijtimoiy himoya muammosi sifatida emas, balki inson huquqlari masalasi sifatida qayta belgiladi hamda "nogironlik asosidagi kamsitish" tushunchasini joriy etdi (Ma'ruza materiallari, 5-manba). 2022-2026-yillarga mo'ljallangan Taraqqiyot strategiyasida ham nogironligi bo'lgan shaxslarning hayot sifatini yaxshilash va tibbiy modeldan ijtimoiy modelga bosqichma-bosqich o'tish ko'zda tutilgan. Yangi Konstitutsiyaning 50-moddasida esa alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim kafolatlangan (Ma'ruza materiallari, 5-manba). Shu bilan birga, ushbu ijobiy o'zgarishlarga qaramay, nogironligi bo'lgan bolalarning O'zbekiston jamiyatiga moslashuvda hali ham ko'plab to'siqlar mavjud. Ushbu to'siqlar nafaqat bolalarning o'z rivojlanishiga, balki ularning oilalari hayotiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Muammoning dolzarbligi shundaki, bu to'siqlar ijtimoiy adolat tamoyillariga zid bo'lib, davlatning inson kapitalini to'liq ishga solish salohiyatini cheklaydi. Ushbu maqolaning maqsadi nogironligi bo'lgan bolalarning jamiyatga moslashuvda mavjud bo'lgan asosiy to'siqlarni keng qamrovli tahlil qilish, ularning bolalar rivojlanishi va oilalar hayotiga ta'sirini baholash hamda mavjud muammolarni bartaraf etishga qaratilgan aniq tavsiyalar va ilg'or tajribalarni ilgari surishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Nogironligi bo'lgan bolalarning jamiyatga moslashuvi masalasi ko'plab nazariy yondashuvlar doirasida o'rganilgan bo'lib, ulardan eng asosiysi nogironlikning tibbiy modelidan ijtimoiy modeliga o'tish hisoblanadi. Tibbiy model nogironlikni shaxsning o'zidagi nuqson yoki kasallik sifatida ko'rib, asosiy e'tiborni davolash va rehabilitatsiyaga qaratadi. Ijtimoiy model esa nogironlikni jismoniy yoki aqliy cheklovlardan emas, balki jamiyat tomonidan yaratilgan to'siqlar (ijtimoiy muhit, munosabatlar, infratuzilma) natijasi sifatida talqin qiladi (Ma'ruza materiallari, 5-manba). O'zbekiston ushbu nazariy o'zgarishlarni o'z siyosatiga singdirib, nogironlikni inson huquqlari masalasi sifatida tan olmoqda. O'zbekistonda inklyuziv ta'limning shakllanishi va rivojlanishi 1996-yilda YuNESKO bilan hamkorlikdagi loyiha orqali boshlangan (Galiyev ma'lumotlari, 1-manba). Bu barcha fuqarolarga, ularning ehtiyojlaridan qat'i nazar, teng ta'lim olish imkoniyatini ta'minlashga qaratilgan hukumatning asosiy maqsadlaridan biriga aylangan. Mamlakat xalqaro inson huquqlari shartnomalarini ratifikatsiya qilgan va xalqaro yordam bilan sinov inklyuziv ta'lim dasturlarini boshlagan. Biroq, bu harakatlarga qaramay, nogironligi bo'lgan bolalar uchun ta'lim asosan ixtisoslashgan muassasalarda tashkillashtirilgan bo'lib, bu sovet davridan qolgan "sezilarli meros"ni aks ettiradi (Phillips, 2009, 1-manba). Ko'pgina nogiron bolalar uyda yoki maxsus bog'chalar va internat maktablari kabi ixtisoslashgan muassasalarda ta'lim oladi, bu muassasalar ko'pincha zarur xizmatlar va resurslarga ega emas. Bu bolalar ko'pincha qashshoqlik, yashash sharoitlarining yomonligi va ijtimoiy kamsitish kabi qo'shimcha qiyinchiliklarga duch kelishadi (UNICEF, 2013, 1-manba). UNICEF (2011) ma'lumotlariga ko'ra, O'zbekiston hukumati ko'pincha o'zining inklyuziv ta'lim bo'yicha majburiyatlarini to'liq bajara olmaydi, bu esa iqtisodiy jihatdan qiyin ahvoldagi mamlakatlarda moliyaviy cheklovlar, malakali kadrlar etishmasligi va madaniy xurofotlar bilan bog'liq umumiy muammodir (Mitchell, 2005, 1-manba). Inklyuziv ta'limning o'zi ham nazariy jihatdan muhokamali masaladir. Salamanka Deklaratsiyasiga muvofiq, inklyuziv ta'lim individual xususiyatlardagi xilma-xillikni qabul qilish orqali ijtimoiy segregatsiyaning oldini olishga qaratilgan (2-manba). Biroq, uning universal qo'llanilishi munozarali bo'lib, global tajribalar ko'pincha inklyuziyani asosiy ta'lim muassasalaridagi nogiron talabalar uchun maxsus ta'lim sifatida ko'rib chiqadi, bu esa jamiyatning yetarlicha tushunmasligini ko'rsatadi. "Inklyuziv" va "integratsiyalashgan" ta'lim o'rtasida aniq farq bor, garchi ular ko'pincha noto'g'ri ishlatilsa-da. Integratsiyalashgan ta'lim dastlabki qadam bo'lib, u maxsus ehtiyojli bolalarning umumta'lim maktablarida o'qishiga e'tibor qaratadi, bunda bolaning mavjudligi "muammo" sifatida qabul qilinadi. Integratsiyaning turli shakllari mavjud: jismoniy (jismoniy tafovutlarni kamaytirish), funksional (funksional muammolarni hal qilish) va ijtimoiy (o'zaro muloqotni rivojlantirish va ijtimoiy muammolarni yumshatish) (2-manba). O'zbekistonning ta'lim tizimi ushbu farqni tushunish va haqiqiy inklyuziyaga o'tish bosqichida turibdi. Mamlakatning

huquqiy bazasi, jumladan, Konstitutsiya (1992, 41-modda), ijtimoiy himoya va ta'lim to'g'risidagi qonunlar, shuningdek, turli davlat dasturlari inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlaydi. Yangi "Ta'lim to'g'risida"gi qonun uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlashga qaratilgan (1-manba). "Yangi O'zbekistonda inklyuziv ta'limdagi to'siqlarni bartaraf etish: muammolar, strategiyalar va kelajak yo'nalishlari" nomli tadqiqotda barqaror rivojlanish maqsadlari (4-maqсад - sifatli ta'lim), ta'lim siyosati, tenglik va nogironligi bo'lgan o'quvchilar uchun imkoniyatlar kabi global masalalar ko'rib chiqiladi. Unda infratuzilma, raqamli tafovut, stigma va fuqarolik jamiyatining ta'lim islohotlaridagi ishtiroki masalalari ham ta'kidlanadi (4-manba).

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu maqola sifatli, tahliliy yondashuvga asoslangan bo'lib, u mavjud ilmiy adabiyotlarni, milliy siyosiy hujjatlarni, xalqaro hisobotlarni va O'zbekiston hamda global miqyosdagi nogironlar huquqlari va inklyuziv amaliyotlarga oid qonunchilik aktlarini tanqidiy sintez qilishga qaratilgan. Tadqiqotning asosiy maqsadi nogironligi bo'lgan bolalarning jamiyatga moslashuvi yo'lidagi ko'p qirrali to'siqlarni tizimli nuqtai nazardan aniqlash, tasniflash va tahlil qilishdan iborat. Ushbu yondashuv to'siqlarning chuqur ildizlarini tushunishga va ularni bartaraf etish bo'yicha asosli tavsiyalar ishlab chiqishga imkon beradi.

Xulosa. O'zbekistonda nogironligi bo'lgan bolalarning jamiyatga moslashuvi yo'lida sezilarli qonunchilik va siyosiy o'zgarishlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, ularning to'laqonli inklyuziyasiga to'sqinlik qiluvchi ko'p qirrali muammolar saqlanib qolmoqda. Ta'lim tizimidagi cheklovlar, ijtimoiy stigma, infratuzilmaviy nomuvofiqliklar, tibbiy-reabilitatsion xizmatlardagi bo'shliqlar, qonun ijrosidagi kamchiliklar va oilalarga ko'makning yetishmasligi nogiron bolalarning rivojlanishi va ularning oilalari hayotiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu to'siqlarni bartaraf etish uchun davlat, fuqarolik jamiyati va oilalarning birgalikdagi, izchil va muvofiqlashtirilgan harakatlari zarur. Inklyuziv ta'limni mustahkamlash, pedagog kadrlarning malakasini oshirish, infratuzilmani moslashtirish, jamoatchilik ongida stigmatni bartaraf etish, qonun ijrosini kuchaytirish va oilalarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash jamiyatga moslashuvni yaxshilashning asosiy yo'nalishlari hisoblanadi. Kelajak istiqbollari O'zbekistonning nogironlikni inson huquqlari masalasi sifatida ko'rishga qaratilgan siyosati va strategiyalari asosida barqaror inklyuziv jamiyatni qurishdan iborati. Bu jarayon uzluksiz sarmoyalarni, resurslarni samarali taqsimlashni va eng asosiysi, nogironligi bo'lgan har bir bolaning jamiyatning teng huquqli a'zosi ekanligini anglab yetishni talab qiladi. Faqat shunday yondashuv orqaligina barcha bolalar uchun adolatli va teng imkoniyatlar yaratish mumkin bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

- 1 Galiyev, S. Inclusive Education in Uzbekistan: Establishment and Development – https://www.researchgate.net/publication/inclusive_education_uzbekistan_development
- 2 Phillips, D. (2009). Learning from each other: Inclusive education in Central Asia – <https://journals.sagepub.com/doi/abs/phillips-inclusive-education>
- 3 UNICEF (2011). The State of the World's Children: Adolescence An Age of Opportunity – <https://www.unicef.org/reports/state-of-the-worlds-children-2011>
- 4 UNICEF (2013). The State of the World's Children: Children with Disabilities – <https://www.unicef.org/reports/state-of-the-worlds-children-2013>
- 5 Mitchell, D. (2005). What Really Works in Special and Inclusive Education: Using Evidence-based Strategies – <https://books.google.com/books?id=mitchell-inclusive-education>

Axmadova Gulbashakar Azizbekovna
Osiyo Xalqaro Universiteti 1-bosqich magistiri

ERTA BOLALIKDA EMOTSIONAL BEFARQLIKNING OQIBATLARI

Annotatsiya. Mazkur maqola erta bolalikda emotsional befarqlik (EBB)ning murakkab oqibatlarini har tomonlama o‘rganadi. U EBBni bolaning asosiy hissiy ehtiyojlarini qondirishda ota-ona yoki vasiyning muvaffaqiyatsizligi sifatida ta’riflab, uning shakllari, sabablari va xavf omillarini tahlil qiladi. Maqola EBBning miya rivojlanishiga neyrobiologik ta’sirlari, stressga javob mexanizmlari, psixologik, hissiy va kognitiv natijalarini batafsil ko‘rib chiqadi. Shuningdek, ijtimoiy munosabatlarga ta’siri, qisqa va uzoq muddatli oqibatlari hamda oldini olish va aralashuv strategiyalari yoritiladi. Ushbu sintez EBBning inson rivojlanishi va ruhiy salomatligiga ta’sirini chuqurroq tushunishga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: Emotsional befarqlik, bolalik, nevrologik ta’sirlar, ruhiy salomatlik, terapiya, ota-ona munosabati, ijtimoiy rivojlanish

Abstract. This academic article comprehensively examines the complex consequences of early childhood emotional neglect (ECEN). It defines ECEN as a parent's or guardian's failure to meet a child's basic emotional needs, analyzing its forms, causes, and risk factors. The article details the neurobiological impacts on brain development, stress response mechanisms, and psychological, emotional, and cognitive outcomes. It also highlights its effects on social relationships and both short-term and long-term consequences, emphasizing the importance of prevention, early intervention, and recovery strategies. This synthesis contributes to a deeper understanding of ECEN's impact on human development and mental health.

Key words: Emotional neglect, childhood, neurological impacts, mental health, therapy, parenting, social development

Аннотация. Данная академическая статья всесторонне изучает сложные последствия эмоционального пренебрежения в раннем детстве (ЭПРД). Она определяет ЭПРД как неспособность родителя или опекуна удовлетворить основные эмоциональные потребности ребенка, анализируя его формы, причины и факторы риска. В статье подробно рассматриваются нейробиологические воздействия на развитие мозга, механизмы реакции на стресс, а также психологические, эмоциональные и когнитивные результаты. Также освещаются его влияние на социальные отношения, краткосрочные и долгосрочные последствия, подчеркивается важность стратегий профилактики, раннего вмешательства и восстановления. Этот синтез способствует более глубокому пониманию влияния ЭПРД на развитие человека и психического здоровья.

Ключевые слова: Эмоциональное пренебрежение, детство, неврологические последствия, психическое здоровье, терапия, воспитание, социальное развитие

Kirish. Emotsional befarqlik, bolaning asosiy hissiy ehtiyojlarini qondirish, uning iztiroblariga javob berish yoki rivojlanish ehtiyojlarini tan olishda ota-ona yoki vasiyning muvaffaqiyatsizligini anglatadi. Bolalikdagi salbiy tajriba (ACE) sifatida, emotsional befarqlik ko‘pincha ota-onaning xabardorligi yo‘qligi yoki ularning o‘tmishdagi qiyinchiliklari tufayli beixtiyor sodir bo‘ladi, bu uni qasddan zarar yetkazish yoki yomon munosabatda bo‘lishni o‘z ichiga olgan zo‘ravonlikdan farqlaydi (Stoltenborgh va boshqalar, 2013; 2015). Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, butun dunyo bo‘ylab kattalarning taxminan 18 foizi bolalikda emotsional befarqlikni boshdan kechirgan bo‘lishi mumkin. Bu muammo ota-onaning o‘z hissiy muammolari, beparvo ota-onalik yoki hissiy aloqani o‘rnata olmaslikdan kelib chiqishi mumkin.

Emotsional befarqlik ota-onalar yoki tarbiyachilar bolaning hissiy ehtiyojlariga yetarli darajada javob bera olmasligi sifatida ta’riflanadi, bu ko‘pincha qasddan zarar yetkazishni o‘z ichiga olgan zo‘ravonlikdan farq qiladi. Ushbu befarqlik nozik yoki og‘ir bo‘lishidan qat’i nazar, bolalarga ularning his-tuyg‘ulari ahamiyatsiz ekanligini o‘rgatadi va bu uzoq muddatli oqibatlarga olib keladi (Rinaldi, MHC). Ushbu maqola erta bolalikda emotsional befarqlikning murakkab oqibatlarini har

tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo‘lib, uning shakllari, sabablari, neyrobiologik ta’sirlari, psixologik, hissiy va ijtimoiy rivojlanishdagi natijalari hamda oldini olish va aralashuv strategiyalarini ko‘rib chiqadi. Muammoning dolzarbligi uning inson rivojlanishi va jamiyat salomatligi uchun keng ko‘lamli ta’sirida yotadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Erta bolalikda emotsional befarqlik, tarbiyachilar bolaning shakllanish yillarida muhim hissiy qo‘llab-quvvatlash, tasdiqlash va e’tiborni ta’minlay olmasligi natijasida yuzaga keladigan yomon munosabat shaklidir (Aurisha Smolarski, LMFT). Ushbu hissiy javobgarlikning yo‘qligi tarbiyachilarning hissiy jihatdan uzoq bo‘lishi, bolaning his-tuyg‘ularini e’tiborsiz qoldirishi, jismoniy mehr yoki diqqatli muloqotning yo‘qligi, shuningdek, tajribalarni tasdiqlash yoki qiziqishlarni rag‘batlantira olmasligi bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Ba’zi hollarda, salbiy his-tuyg‘ularni jazolash yoki his-tuyg‘ularni haqiqiy emas deb hisoblash (masalan, "siz juda sezgir") kabi shakllarda namoyon bo‘ladi, shuningdek, umumiy quvonchning yo‘qligi yoki hissiy iztiroblarni e’tiborsiz qoldirish ham befarqlikning belgisidir.

Emotsional befarqlikning sabablari va xavf omillari ko‘p qirrali bo‘lib, ko‘pincha ota-onalarning o‘z shaxsiy muammolari bilan bog‘liqdir. Masalan, ota-onalarning o‘z hissiy qiyinchiliklari, ruhiy salomatlik muammolari, modda suiiste’moli yoki o‘tmishda o‘zlari ham befarqlikni boshdan kechirganliklari sabab bo‘lishi mumkin. Bundan tashqari, ota-onalarning hissiy jihatdan mavjud bo‘lmasligi, bolalik his-tuyg‘ularini boshqara olmasligi yoki giyohvandlik kabi shaxsiy stress omillari bilan bog‘liq holda o‘zlarini zo‘riqtirishi ham ushbu muammoga sabab bo‘ladi. Emotsional befarqlik ko‘pincha beixtiyor sodir bo‘lsa-da, bu uning bolaning rivojlanishiga salbiy ta’sirini kamaytirmaydi. Negligence asosan to‘rt turga bo‘linadi: jismoniy, hissiy, nazoratning yo‘qligi va ta’limiy befarqlik. Ushbu maqola ko‘proq hissiy befarqlikka e’tibor qaratadi, chunki uning neyrorivojlanishga o‘ziga xos ta’siri mavjud.

Bolalikdagi yomon munosabatlar, shu jumladan emotsional befarqlik, psixopatologiyani eng muhim oldini olish mumkin bo‘lgan sabablaridan biri bo‘lib, bolalik davridagi ruhiy kasalliklar uchun aholi darajasidagi xavfning 45 foiziga hissa qo‘shadi. Neyroimaging tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, yomon munosabatlar miya rivojlanish traektoriyalarini chuqur o‘zgartiradi. Emotsional befarqlik tufayli yuzaga kelgan surunkali stress miyaning turli qismiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Xususan, miyaning oldingi singulyar korteks, dorsal lateral prefrontal korteks, orbitofrontal korteks, korpus kallosum va kattalardagi gippokamp kabi sohalarida morfologik o‘zgarishlar kuzatiladi.

Bundan tashqari, emotsional befarqlik hissiy yuzlarga nisbatan amigdala javoblarining kuchayishi va kutilgan mukofotlarga nisbatan striatal javoblarning kamayishi bilan bog‘liqdir. Bu o‘zgarishlar, avvallari ruhiy kasalliklarga xos deb hisoblangan tuzilish va funksional anormalliklar, yomon munosabatlarning bevosita oqibati bo‘lishi mumkin. Negativlikdan kelib chiqqan surunkali stress gipotalamus-gipofiz-buyrak usti (HPA) o‘qining disregulyatsiyasini va kortizolning yuqori darajasini keltirib chiqaradi, bu esa neyron plastisitasini buzadi. Epigenetik modifikatsiyalar esa ushbu uzoq muddatli oqibatlarga vositachilik qiladi. Ba’zi tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, erta mahrumlik va keyingi davrdagi zo‘ravonlik amigdala hajmini qarama-qarshi tarzda ta’sir qilishi mumkin, bu miyaning ushbu sohalar uchun sezgir ta’sir davrlari mavjudligini ko‘rsatadi. Ushbu o‘zgarishlar murakkab bo‘lib, shunchaki stressdan kelib chiqqan zararlardan ko‘ra, moslashuvchan omon qolish javoblarini ifodalashi mumkin, chunki ular yomon munosabatlar tarixiga ega bo‘lgan ham sezgir, ham bardoshli shaxslarda aniqlanadi.

Bolalikda boshdan kechirilgan emotsional befarqlik, bolaning psixologik va hissiy rivojlanishiga ham qisqa, ham uzoq muddatli chuqur ta’sir ko‘rsatadi. Bolalarda bu holat depressiya, xavotir, apatiya, past o‘zini o‘zi qadrlash, rivojlanishdagi kechikishlar va ijtimoiy chekinish kabi alomatlar bilan namoyon bo‘lishi mumkin. Shuningdek, xulq-atvor ekstremallari, hissiy yoki jismoniy rivojlanishdagi kechikishlar va hatto depressiya yoki o‘z joniga qasd qilish g‘oyalari kabi og‘ir holatlar ham kuzatilishi mumkin. Befarqlik bolalarga ularning his-tuyg‘ulari ahamiyatsiz ekanligini o‘rgatadi, bu esa ularning hissiy dunyosida jiddiy bo‘shliqlar paydo bo‘lishiga olib keladi.

Bu muammolar ko‘pincha kattalikda ham saqlanib qoladi va psixologik buzilishlarning keng doirasida namoyon bo‘ladi. Kattalar post-travmatik stress buzilishi, depressiya, hissiy mavjud emaslik, boshqalarga ishonishdagi qiyinchiliklar va o‘zlarini chuqur nuqsonli yoki bo‘sh his qilish

kabi holatlarni boshdan kechirishi mumkin. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalikda emotsional befarqlikni boshdan kechirgan kattalar ko'pincha rad etishdan qo'rqadi, stressga ortiqcha munosabat bildiradi, his-tuyg'ularini bostiradi, munosabatlarda qiyinchiliklarga duch keladi va ishonchsiz bog'lanish uslublarini rivojlantiradi. Ular hissiy tartibga solishda, o'zini o'zi qadrlashda, xavotirda va his-tuyg'ularini ifodalashda qiyinchiliklarga duch keladi, bu ba'zan mukammalchilik yoki o'z-o'zini izolyatsiya qilishga olib kelishi mumkin. Hissiy befarqlikning uzoq muddatli oqibatlari shaxsiy munosabatlarning yomonlashishi, ijtimoiy faoliyatning buzilishi va giyohvand moddalarni suiiste'mol qilish bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Shuningdek, bu shaxslar ko'pincha o'z farzandlariga nisbatan ham shu kabi befarqlik siklini davom ettirish xavfi ostida bo'ladi.

Emotsional befarqlik bolaning ijtimoiy va kognitiv rivojlanishiga ham sezilarli darajada salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ijtimoiy jihatdan, bunday bolalar va keyinchalik kattalar hissiy mavjud emaslik, boshqalarga ishonishdagi qiyinchiliklar, ijtimoiy faoliyatning buzilishi, shaxslararo munosabatlarning yomonlashuvi va munosabatlar sifatining pasayishi kabi muammolarga duch kelishadi. Ular ko'pincha rad etishdan qo'rqishadi va bu ularning ijtimoiy chekinishiga, o'z-o'zini izolyatsiya qilishiga olib keladi. Ishonchsiz bog'lanish uslublari rivojlanib, yaqinlik va emotsional aloqalarni o'rnatishda doimiy qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Kognitiv jihatdan esa, bolalikdagi befarqlik ijrochi funksiyalarni, masalan, diqqat va impuls nazoratini jiddiy ravishda buzadi, bu miyaning neyron zanjirlarini, xususan, prefrontal korteks va amigdalani buzish orqali sodir bo'ladi. Bu buzilishlar rivojlanishdagi kechikishlar bilan birga kelishi mumkin va bolaning o'quv faoliyatiga, muammolarni hal qilish qobiliyatiga va umuman kognitiv moslashuvchanligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday qilib, emotsional befarqlik nafaqat ichki psixologik holatga, balki shaxsning jamiyatdagi faoliyatiga va intellektual salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga ham to'siq bo'ladi.

Emotsional befarqlikning chuqur va uzoq davom etadigan oqibatlarini hisobga olgan holda, uning oldini olish, erta aralashuv va samarali tiklanish strategiyalarini ishlab chiqish juda muhimdir. Oldini olish strategiyalari birinchi navbatda ota-onalarning hissiy befarqlikning belgilari va oqibatlari haqidagi xabardorligini oshirishga qaratilgan bo'lishi kerak. Ota-onalar uchun mashg'ulotlar va ta'lim dasturlari, ularga bolalarning hissiy ehtiyojlariga javob berishda muhim bo'lgan hissiy javobgarlik ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam berishi mumkin.

Erta aralashuv uchun bolalardagi depressiya, xavotir, apatiya yoki rivojlanishdagi kechikishlar kabi alomatlarni o'z vaqtida tan olish va ularga javob berish juda muhimdir. Tiklanish strategiyalari ko'pincha individual yoki oilaviy terapiyani o'z ichiga oladi, bu bolalarga ham, kattalarga ham his-tuyg'ularni sog'lom tarzda aniqlash va ifodalashga yordam beradi. Terapiya jarayonida o'z-o'ziga rahm-shafqatni rivojlantirish, qo'llab-quvvatlovchi munosabatlarni o'rnatish va hissiy xabardorlikni oshirishga e'tibor qaratiladi. Tajribani tan olish, unga vaqt berish va his-tuyg'ularni o'rganish hamda muammolarni hal qilish strategiyalarini ishlab chiqish uchun professional yordam izlash ham tiklanishning muhim qismidir. Chunki bu chuqur va doimiy ta'sirga ega bo'lgan muammo bo'lganligi sababli, uning belgilarini tan olish va aralashuvga murojaat qilish hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu akademik maqola erta bolalikda emotsional befarqlikning oqibatlarini har tomonlama tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, mavjud empirik va nazariy adabiyotlarning sinteziga asoslangan. Tadqiqot metodologiyasi sifatli, narrativ tahlil yondashuvini o'z ichiga oladi, bunda bolalikdagi emotsional befarqlik bo'yicha turli tadqiqotlardan olingan topilmalar integratsiya qilingan. Maqola turli manbalardan olingan ma'lumotlarni tanqidiy sintez qilish orqali muammoning ta'rifi, shakllari, sabablari, neyrobiologik, psixologik, hissiy va ijtimoiy oqibatlari hamda oldini olish va aralashuv strategiyalari bo'yicha mavjud bilimlarni birlashtiradi. Ushbu yondashuv mavjud adabiyotlar bazasini keng qamrovli ko'rib chiqish va muhim tendentsiyalar, ziddiyatlar va kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi.

Xulosa. Erta bolalikda emotsional befarqlik inson rivojlanishiga chuqur va ko'p qirrali ta'sir ko'rsatadigan jiddiy muammoviy holatdir. Uning ta'rifidan kelib chiqadigan bo'lsak, bu ota-onalarning bolaning asosiy hissiy ehtiyojlarini qondira olmasligi bo'lib, ko'pincha beixtiyor sodir bo'ladi, ammo uning oqibatlari og'ir bo'ladi. Ushbu befarqlikning sabablari ota-onalarning o'z hissiy muammolari va shaxsiy tarixi bilan chambarchas bog'liqdir. Neyrobiologik darajada, emotsional

befarqlik miya tuzilishi va funksiyalarida sezilarli o'zgarishlarga olib keladi, shu jumladan HPA o'qi disregulyatsiyasi va miyaning muhim sohalarida morfologik o'zgarishlar bilan namoyon bo'ladi. Psixologik va hissiy jihatdan, u bolalarda depressiya va xavotirdan tortib, kattalarda post-travmatik stress buzilishlari va hissiy mavjud emaslikka qadar keng ko'lamlı muammolarga sabab bo'ladi. Ijtimoiy jihatdan esa, munosabatlarda qiyinchiliklar, ishonchsizlik va ijtimoiy chekinish kabi holatlar kuzatiladi, kognitiv rivojlanishda esa ijrochi funksiyalar buziladi.

Ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, emotsional befarqlik nafaqat shaxsiy baxtga, balki umumiy jamiyat salomatligiga ham ta'sir qiluvchi universal muammoviy holatdir. Shuning uchun, uning oldini olish, erta aniqlash va samarali aralashuv strategiyalarini joriy etish juda muhimdir. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu muammoga nisbatan bardoshlilik mexanizmlarini, maxsus neyrorivojlanish ta'sirlarini batafsil o'rganishga, shuningdek, amaldagi aralashuv dasturlarining uzoq muddatli samaradorligini baholashga va profilaktika choralarini yanada takomillashtirishga qaratilishi lozim. Faqat shu yo'l bilan biz emotsional befarqlikning avloddan avlodga o'tishini to'xtatib, bolalarga sog'lom va to'laqonli hissiy rivojlanish imkoniyatini bera olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. Schore, Allan N. Hissiyot tartibsizligi va O'zlik buzilishlari: Affektiv neyrofan va Erta rivojlanishdagi hamkorlikda boshqariladigan almashinuv. New York: W. W. Norton & Company, 2003.
2. Walker, Gail. Hissiy beparvolikning ko'rinmas zarari: Bolalikdagi beparvolikdan qanday tan olish va tiklanish. London: Routledge, 2020.
3. Cicchetti, Dante, and Fred Rogosch. "Erta hissiy yomon munosabat va e'tiborsizlikning nevrologik rivojlanishga ta'siri: Rivojlanish psixopatologiyasi nuqtai nazaridan tushunchalar." Rivojlanish va Psixopatologiya, vol. 32, no. 3, 2020, pp. 917-933.
4. Heim, Christine, et al. "Bolalikdagi hissiy e'tiborsizlikning psixobiologiyasi." Bolalarga nisbatan suiste'mol, jild. 14, son. 4, 2009, sah. 307-319.
5. Shonkoff, Jack P., et al. "Erta bolalikdagi qiyinchiliklar va zaharli stressning umrbod ta'sirlari." Pediatriya, vol. 129, no. 1, 2012, pp. e232-e246.

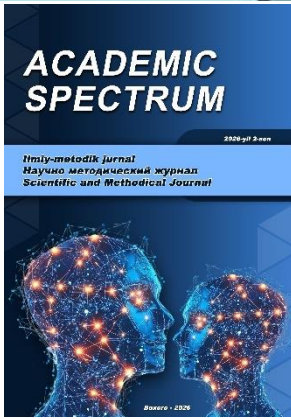
MUNDARIJA:

Qurbonov G‘ulomjon G‘afurovich Ochilboyeva Maftuna Dilshod qizi	<i>Matematik ta’limda differensial yondashuv tushunchasi va uning shakllanishining hozirgi holati</i>	6
Xusanova Gulasal Shuhratjon qizi Husanboyeva Xurshidabonu Muhammadamin qizi	<i>Axborot texnologiyalarining chet tilini o‘qitish metodikasidagi o‘rni va ahamiyati</i>	10
Nasirdinova Gulshoda Donyorbek qizi Abdumalikova Marjona Doniyorjon qizi	<i>Kollaborativ o‘qitish texnologiyasi “boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi” faniga tatbiq etish imkoniyati</i>	13
Alimdjanova Dilbar Negmatovna	<i>Jamoat salomatligini fanini o‘qitishda mualliflik pedagogik texnologiyalari</i>	18
Raximova Nasiba Nuriddinovna	<i>O‘smirlarda agressiya muammosini o‘rganishning nazariy-metodologik asoslari</i>	22
Bozorova Nazokat Mamasoatovna	<i>Tarixiy podkastlar va videobloglar o‘quvchilarning kognitiv faolligini rivojlantirish shakli sifatida</i>	26
To‘rayeva Dilovar Naimovna	<i>Kichik yoshdagi o‘quvchilarning badiiy asarni tahlil etishdagi psixologik xususiyatlari</i>	30
Bobomurodova Mahzuna Ortiq qizi	<i>Gidronimlarda geografik va tarixiy omillarning aks etishi</i>	33
Giyasova Zuxra Raxmatullayevna	<i>Gaz molekulalarining tezliklar bo‘yicha taqsimoti: desmos yordamida raqamli vizualizatsiya va didaktik imkoniyatlar</i>	36
Bekimbetova Gulnaz Nabatovna	<i>Methodology for using educational materials on natural resources in theoretical classes</i>	43
Narmuradova Rayhon Uktamovna	<i>Huquqni muhofaza qiluvchi organlar xodimlarini psixologik tahlilga o‘rgatishning ahamiyati</i>	48
Itolmasova Nafisa Furqatovna	<i>Kasbiy qobiliyat tushunchasi va uning psixologik asoslari</i>	51
Yunusova Sohiba Abdulmamidovna Raxmataliyeva Marjona Xurshidjon qizi	<i>Jarayonlarni boshqarishda rejining va kaizen uslublari asosida samaradorlikni oshirish</i>	54
Narmuradova Rayhon Uktamovna	<i>Jinoyat sodir etishda affekt holatining psixologik va huquqiy bahosi</i>	57
Ismatova Kamola Azizjon qizi	<i>Bola psixik taraqqiyotida oilaning ahamiyati</i>	60
Ochilova Mexrubon Syratovna	<i>Значение курсов повышения квалификации учителей цифровой грамотности и применению образовательных платформ на уроках географии</i>	64
Sirojov Otajon Orifjonovich	<i>Talabalarning o‘quv faoliyatini raqamli texnologiyalar asosida tashkil qilishning integrativ mexanizmlarini takomillashtirish</i>	69
Islomov Nurtoy Nomoz o‘g‘li	<i>Talabalarda atamalar bilan ishlash ko‘nikmalarini takomillashtirish</i>	76

Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	<i>Ingliz tili o‘qitishda o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyani rivojlantirish metodlari tahlili</i>	80
Eshmuminova Oybarchin Botirovna	<i>Maktabdan tashqari ta‘lim strategiyalari: istiqbolli yo‘nalishlar, strategik rejalashtirish va amaliy tadqiqotlar</i>	84
Ibodulloyev Nurali Sheraliyevich	<i>Raqamli texnologiyalardan foydalanishning ta‘lim jarayonidagi o‘rni</i>	88
Odamova O‘g‘iljon Kenjayevna	<i>Ta‘lim muassasalarida psixologik xizmatning samaradorligini oshirishda ertak terapiyasining o‘rni</i>	91
Shikarov Tolib Tavakalovich	<i>Raqamli pedagogikada adaptiv ta‘lim texnologiyalari: talabalarning individual ehtiyojlarini qondirish va o‘quv samaradorligini oshirish</i>	95
Raximov Azizbek Normurodovich	<i>Jadid munavvarlar faoliyatida vatanparvarlik tarbiyasining pedagogik mohiyati</i>	99
Shomurodova Nozima Baxriddin qizi	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishda xorijiy tajribalar tahlili</i>	104
Xolmirzayeva Shahnoza Majidovna	<i>Maktabgacha yoshdagi bolalarda mustaqillik va ijodiy tashabbusni rivojlantirishning pedagogik asoslari</i>	108
Tangirov Farxodjon Mamatyakubovich	<i>Loyihaga asoslangan faoliyatning o‘quvchilar meta-fan kompetensiyalari va texnologik madaniyatini rivojlantirishga ta‘siri</i>	112
Rasulov Rustambek Odilovich Xoshimov Mirjalol Murodjon o‘g‘li	<i>Xalqaro aloqa: mohiyati, rivojlanishi, va zamonaviy tendensiyalar</i>	119
Baratova Nozima Xidirova Gavhar Rustamovna	<i>Raqamli texnologiyalar asosida barqaror turizmni rivojlantirish istiqbollari</i>	123
Urazaliyeva Dilraboxon Nishonboyevna	<i>O‘smirlarda suisid xavfining bio-psixo-fiziologik mexanizmlari: masofaviy psixogen ta‘sir sharoitida tibbiy-psixologik yondashuv</i>	129
Kurbonov Munis Ro‘zmetova Muhabbat	<i>Ta‘lim jarayonida pedagogik yondashuv axborotlashtirishning ahamiyati</i>	137
Farmonova Dildora Sobirovna	<i>Nogiron bolalarning jamiyatga moslashuvdagi to‘siqlar</i>	140
Axmadova Gulbashakar Azizbekovna	<i>Erta bolalikda emotsional befarqlikning oqibatlari</i>	143
Tojiboyev Ziyodilla A‘zamjon o‘g‘li	<i>Raqamli iqtisodiyot sharoitida milliy iqtisodiyotni rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari</i>	147
Umaraliyeva Hilola Fazliddin qizi	<i>Talabalarning kommunikativ kompetentligi guruhiiy o‘zaro ta‘sir samaradorligining prediktori sifatida</i>	149
Kozieva Ikbol Komilzhonovna	<i>Onomastics funktsions</i>	153
Ismatova Dilafruz To‘ymuratovna	<i>Zamonaviy jamiyatda oilaviy qadriyatlar transformatsiyasi: an‘anaviy modeldan individualistik modelga o‘tish jarayoni</i>	156
Ziyadilloeva Malikabonu Abdulloyevna	<i>Approaches to studying individual soldier performance and group interaction in the armed forces</i>	160

Ashrapov Nodirbek Namoz o'g'li	<i>O'smirlik davrida kognitiv jarayonlarning shakllanishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-muhit omillari va ularning shaxs kamolotidagi ahamiyati</i>	164
Hamroyev Jasur Umedovich	<i>Oliy ta'lim muassasalarida sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalarning innovatsion tafakkuri va muammoli vaziyatlarni hal etish kompetensiyalarini rivojlantirish mexanizmlari</i>	169
Axmadov Nazirjon Rahmat o'g'li	<i>Social and psychological factors in the development of positive behavior in adolescents</i>	173
Rustamov Shavkat Shuxratovich	<i>Pedagogical and psychological approaches to developing students' innovative competence</i>	177
Назаров Акмал Мардонович	<i>Психологические факторы развития креативного мышления и инновационного подхода у студентов</i>	180
Ганджиев Феруз Фуркатович	<i>Проявления агрессии среди подростков в социальных сетях и их психологические последствия</i>	184
Дехконбоев Шохжахон Ойбекович	<i>Методы и подходы судебно-психологической экспертизы при оценке эмоционального состояния личности</i>	189
Zoirov Abduqodir Askarovich	<i>Talabalarda diqqat sifatлари rivojlanishining psixologik determinantlari</i>	193
Xolmo'minova Yasmina Ma'murjon qizi	<i>Maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda individual ta'lim dasturlarining samaradorligi</i>	197
Khusanova Gulasal Shuhratjon kizi, Fozilova Shakhzoda Aslam kizi	<i>Comparison of the effectiveness of online and offline learning</i>	200
Raximova Moxinora Xoshimjanovna Ibrohimova Feruzabonu Ilyosbek qizi	<i>Rivojlangan xorijiy mamlakatlar ta'limi taraqqiyotining ayrim masalalari</i>	203
Шарипова Умида Шавкат кизи	<i>Факторы и проблемы исследования гендера в социолингвистике</i>	206
Тагирова Муштарий Махсудовна	<i>Своеобразные черты литературных и публицистических трудов джадидов</i>	209
Narziyeva Husnora	<i>Norasmiy savdoning shahar iqtisodidagi o'rni</i>	212
Xomidova Mahliyo Akobir qizi	<i>Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar, ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari</i>	216
To'raqulova Nargiza Ali qizi	<i>Yozuvning vujuga kelishi va tilshunoslikdagi ahamiyati</i>	219
Qovlonbekov Abdulaziz Abdullajon o'g'li.	<i>Para sportchilarni qo'llab quvvatlashning ijtimoiy psixologik determinatlari (o'smir yoshidagi parasportchilar misolida).</i>	222
Diyorbek Abrayev Mamarajab ogli	<i>Translation of culturally-bound words from english into uzbek: challenges and strategies</i>	225
Sharipova Shukronaxon Baxtiyorjon qizi	<i>O'zbek xalq og'zaki ijodi va uni maktabgacha yoshdagi bolalar emotsional intellektini rivojlantirishda qo'llashning psixologik asoslari</i>	228

Rahmatova Nasiba Sobirovna	<i>Gender psixologiyasida jinsiy farqlanish muammolarini tahlil qilishda erkaklar va ayollarning rollari</i>	231
Ro‘ziyev Ulug‘bek Muzzafarovich	<i>O‘smirlardagi emotsional zo‘riqishlar va ularni kelib chiqish sabablari</i>	238
Mirzayeva Dilshoda Ikromjonova Sayfidinova Aziza Tolibovna	<i>O‘zbek va ingliz leksikasida nabotot obrazlarining metaforik talqini</i>	242
Qodirova Dilnoza Murtazoyevna	<i>Talabalarda professional identifikatsiya jarayonining psixologik determinantalari</i>	244
Tajibayev Shohruh Maqsudovich	<i>The influence of psychological characteristics on guides’ communicative skills and their professional significance</i>	251
Sharopov Suxrob Shodi o‘g‘li	<i>O‘smirlarda refleksiv xususiyatlar va tanqidiy fikrlash o‘rtasidagi bog‘liqlik</i>	256

“ACADEMIC SPECTRUM”

ILMIY METODIK JURNALI UCHUN MAQOLALARNI RASMIYLASHTIRISH TALABLARI

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali mualliflari diqqatiga!

1. “ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy jurnali ilmiy maqolalarni o‘zbek, rus va ingliz tillarida chop etadi.

2. E‘lon qilinadigan maqolalarga bo‘lgan asosiy talablar:

✚ ishning dolzarbligi va ilmiy yangiligi;

✚ maqolaning hajmi: adabiyotlar ro‘yxati, chizma va jadvallar inobatga olingan holatda 3-8 betgacha;

✚ maqola nomi, annotatsiya (50-60 ta so‘z) va tayanch so‘zlar (8-

10 ta) ingliz, o‘zbek va rus tillarida keltiriladi.

3. Maqola boshida mavzu, muallifning F.I.O. (to‘liq yozilishi kerak), mualliflar bir nechta bo‘lsa, ularning har biri haqida to‘liq ma‘lumotlar berilishi shart, tashkilot, shahar, mamlakat, muallifning e-maili ko‘rsatiladi. Matnda kirish qismi, tadqiqot obyekti va qo‘llanilgan metodlar, olingan natijalar va ularning tahlili, xulosa, adabiyotlar ro‘yxati, albatta, keltiriladi. Maqolada keyingi 10-15 yilda e‘lon qilingan adabiyotlarga havola qilinishi tavsiya etiladi.

4. Matn uchun: Microsoft Word; Times New Roman, 12 shrift, maqola nomi bosh harflarda, interval 1,0; abzas 1,0 sm, yuqori va pastki tomon 2 sm, chap va o‘ng tomon 2 sm.

5. Agar maqolaga rasm, jadval, diagramma, sxema, chizma, turli grafik belgilar kiritilgan bo‘lsa, ular aniq va ravshan tasvirlanishi, qisqartmalarning to‘liq izohi yozilishi lozim. Formulalar matnga maxsus kompyuter dasturlarida kiritilishi kerak.

6. Iqtibos olingan yoki foydalanilgan adabiyot satr osti izohi tarzida emas, balki maqola oxirida asosiy matndagi ketma-ketligi asosida umumiy ro‘yxatda ko‘rsatiladi. Matn ichidagi ko‘chirmadan so‘ng iqtibos olingan asarning ro‘yxatdagi tartib raqami va sahifasi kvadrat qavs ichida beriladi. Bu o‘rinda kitob, to‘plam, monografiyalar uchun mualliflarning ism-familiyalari, manbaning to‘liq nomi, nashr ko‘rsatkichi (shahar, nashriyot va nashr yili) ko‘rsatiladi. Jurnal maqolalari va boshqa davriy nashrlar uchun mualliflarning ism-familiyalari, maqola nomi, jurnal nomi, yili va soni, sahifa nomeri ko‘rsatiladi.

7. Maqola matni kamida 70-80 % muallifning shaxsiy izlanishlari natijasiga asoslanishi lozim. Topshirilgan maqolalar “Anti plagiat” tizimi yordamida tekshiriladi.

8. Tahririyatga taqdim qilingan maqolalar tahririyat tomonidan taqrizga beriladi. Maqola taqrizdan qaytgach, agar zarur bo‘lsa, barcha savol va e‘tirozlar bo‘yicha muallifga qayta ishlash uchun taqdim etiladi. Maqola nusxalari qaytarilmaydi.

9. Tahririyat maqolani taqrizga yuboradi, taqriz ijobiy bo‘lsa maqola jurnalda chop etish uchun qabul qilinadi. Jurnalda anjuman tezislar va ma‘ruzalari chop etilmaydi. E‘lon qilingan materiallarning haqqoniyligiga va ko‘chirilmaganligiga shaxsan muallif javobgardir.

10. Tahririyat maqolaga ayrim kichik o‘zgartirishlarni kiritishi mumkin. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan ko‘rib chiqilmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

11. Ijobiy taqriz berilgan maqola tahririyat tomonidan qabul qilingan sanaladi. Jurnal tahririyati maqola matnini qisqartirish va unga tahririy o‘zgartirishlar kiritishga haqlidir.

12. Yuqoridagi talablarga javob bermaydigan maqolalar tahririyat tomonidan qabul qilinmaydi va ko‘rib chiqilmaydi.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Buxoro viloyat Axborot va Ommaviy kommunikatsiyalar boshqarmasi tomonidan 2025-yil 26-dekabrda №1273056 sonli guvoohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Tahririyat manzili: 200117, O‘zbekiston Respublikasi,
Buxoro shahri Alpomish ko‘chasi, 9-uy
Elektron manzil: <https://fanistiqbollari.uz>
Telegram raqami: -998 (91) 245-46-66

“ACADEMIC SPECTRUM” ilmiy-metodik jurnal.

Buxoro

2026. № 2-Son.